

Over dichtersambities en dromen

Peter Gelauff

De hemel boven Lima is (pas) het zesde boek dat ik heb vertaald. Dat komt zo. Ik heb de Spaanse taal geleerd toen ik in mijn twintiger jaren in Latijns-Amerika woonde. Terug in Nederland ben ik de taal blijven koesteren, voor mijn werk kon ik hem vaak gebruiken, ik las graag Spaanstalige literatuur en ik kwam regelmatig zowel in Latijns-Amerika als in Spanje.

Pas na mijn pensionering bedacht ik mij dat boeken vertalen een zinvolle en leuke bezigheid zou kunnen zijn. Ik heb de opleiding aan de Vertalersvakschool in Amsterdam gevolgd, een keurig certificaat gehaald en sindsdien heb ik dus zes boeken vertaald. Ik was heel erg verrast toen ik ergens in februari het bericht kreeg (onder embargo, dat wel) dat het boek dat ik als laatste vertaald had, voor de longlist van de Europese Literatuurprijs was geselecteerd. Eigenlijk driedubbel verrast. *De hemel boven Lima* is de debuutroman van de Spaanse auteur Juan Gómez Bárcena, het was pas mijn zesde vertaling én de vertaling is onder nogal bijzondere omstandigheden tot stand gekomen.

Die omstandigheden? Hoewel ik begin 2017 al begon aan de vertaling van *El Cielo de Lima*, is het boek pas in oktober 2019 verschenen. Een van de oorzaken was dat mijn vertaling in eerste instantie door de uitgever niet werd geaccepteerd. Dat was me niet eerder gebeurd. In verband met de ernstige ziekte van mijn vrouw was ik ongeveer twee jaar niet actief geweest als vertaler. Een aantal maanden nadat mijn vrouw overleden was, had ik de uitgever zelf gevraagd mij weer een vertaling te gunnen, vooral ook om mijn leven weer op de rails te krijgen. En nu had ik voor het eerst gefaald. Gelukkig had mijn redacteur begrip voor de situatie, hij vertelde zelfs dat het hem eerder was overkomen dat vertalers na een ingrijpende gebeurtenis in hun privéleven een minder product afleverden, hoe ervaren ze ook waren. Met een aantal belangrijke aanwijzingen van zijn kant, ben ik weer aan de slag gegaan.

Een valkuil voor iedere vertaler is dat de brontaal, het Spaans in dit geval, door de doeltaal, het Nederlands, heen blijft schemeren. Een voorbeeld: het boek speelt aan het begin van de vorige eeuw. De twee hoofdpersonen uit het verhaal, Carlos en José, twee jonge studenten uit Lima - Peru, willen van een door hen aanbeden Spaanse dichter gedaan krijgen dat hij een gedicht voor hen schrijft. Zelf hebben ze ook dichtersambities. De auteur zegt dat als volgt: ‘... *y ellos lo son, al menos sueñan con serlo a lo largo de muchas noches en vela como ésta.*’ Het gaat hier met name om de woorden *sueñan con serlo*. Letterlijk luidt de zin: ‘... en dat zijn zij, tenminste zij dromen dat te zijn in lange doorwaakte nachten als deze’. Maar ‘zij dromen dat te zijn’, klonk de redacteur on-Nederlands in de oren. Hier verraadt zich dat Spaans voor mij

jarenlang gebruikstaal is geweest en geen vertaaltaal, dat ik wel taalgevoel heb maar geen Nederlandse of Spaanse taalkunde heb gestudeerd. Spaanse modismes klinken me zo normaal in de oren dat ik ze in het Nederlands ook normaal vind, een valkuil voor een vertaler. Kijk, daar ga ik alweer: mijn spellingscontrole zegt dat modismes niet eens bestaat in het Nederlands, maar het klinkt mij normaal in de oren. Het Spaanse *modismo* betekent zoveel als *zeggwijze*.

Terug naar ons zinnetje 'zij dromen dat te zijn'. Als we van die hoofdzin een bijzin maken en het werkwoord *ser* vervangen door een betrekkelijk voornaamwoord *dat* of *daarvan*, dan ontstaat er een normaal lopende Nederlandse zin: '... dat is wat dichters doen, en dat zijn zij, dat/daarvan dromen zij tenminste in lange doorwaakte nachten als deze'. En hoewel in de definitieve vertaling 'dat' is komen te staan, denk ik bij nader inzien dat 'daarvan' nog beter zou zijn, *Soñar con algo* betekent 'van iets dromen' en niet 'iets dromen'. Ieder woord luistert nauw. En in de toestand waarin ik mij indertijd bevond ontging mij dat.

Van de andere kant heeft de redacteur ook niet per definitie gelijk. De mijne sprak zelf geen Spaans en om bepaalde zinswendingen die hij niet begreep te controleren, nam hij er een andere vertaling, in dit geval de Engelse, bij. Vertalers vinden dat heel vervelend. Het is een blijk van wantrouwen en bovendien: wie garandeert dat de Engelse vertaler een juiste vertaling heeft afgeleverd? In het Spaans betekent het bezittelijk voornaamwoord *su* zowel 'zijn' als 'haar' als 'hun'. Uit de context blijkt dan wat wordt bedoeld.

De context: Carlos en José, de twee protagonisten, gaan een briefschrijver raadplegen: zij willen de door hen vereerde Spaanse dichter een brief schrijven alsof die van een vrouw afkomstig is om hem zo te verleiden tot dat speciale gedicht. Het hoe en wat leest u wel in de roman, kopen dus! Daarom verzinnen ze dat Carlos een nichtje heeft, Georgina, dat verliefd is op die dichter. Hoe zou de briefschrijver zo'n brief schrijven? Hij bestudeert het handschrift van het zogenaamde nichtje, in werkelijkheid het nogal vrouwelijke handschrift van Carlos zelf, en zegt dan bewonderend: 'Het lijkt wel het handschrift van een engeltje'. José, die Carlos vaker met zijn handschrift heeft geplaagd, moet dan lachen en zegt: 'Dat zeg ik haar neef (= Carlos) ook altijd'. Misleid door de Engelse vertaling was mijn redacteur er van overtuigd dat daar moest staan: 'Dat zeg ik zijn neef ook altijd'. Maar het gaat om haar neef, Carlos, de neef van het verzonnen meisje. Een woordje van twee letters, *su*, en toch kan het tot een misverstand leiden. In dit geval heb ik mijn poot stijf gehouden.

En dan is er uiteindelijk het gedicht. Geen spoiler! Helemaal aan het eind van de roman schrijft de vereerde Spaanse dichter het gedicht waar het allemaal om begonnen was. Het kan al lastig zijn om een Nederlandse dichter te begrijpen, laat staan een gedicht in een vreemde taal. Mijn theorie is dat je zelf dichter moet zijn om gedichten te kunnen vertalen. Ik kwam er redelijk uit, maar heb een poëzievertaalster om commentaar gevraagd. In de eerste strofe moesten we beiden gissen naar de exacte bedoeling van de dichter. We konden hemzelf niet

raadplegen omdat het ging om de destijds werkelijk bestaande maar inmiddels overleden dichter en schrijver, Juan Ramón Jiménez (1881-1958), wiens werk in 1956 met de Nobelprijs voor literatuur is bekroond.

Twee strofes, in vertaling, tot slot:

Brief aan Georgina Hübner

[...]

Je schreef me: ‘Mijn neef bracht me onlangs uw boek’.
Weet je nog? – en ik, verbleekt: ‘Maar... u heeft een neef?’

Ik wilde in jouw leven treden, je mijn hand reiken,
edel als een vlam, Georgina... Met elk schip
dat vertrok, ging mijn dwaze hart op zoek naar jou...
Ik dacht jou in La Punta te vinden, peinzend,
met een boek in de hand, zoals je mij zei,
tussen de bloemen dromend dat je mijn leven zou verblijden...!

[...]

april 2020
Vertalersgeluktournee

Peter Gelauff (1940) vertaalde onder meer voor Uitgeverij Wereldbibliotheek *De fietser van Tsjernobyl* van Javier Sebastián, en twee romans van Isaac Rosa: *Het land van de angst* en *De onzichtbare hand*. Voor het boek dat hem tot vertalen inspireerde, *La voz dormida* van Dulce Chacón, zoekt hij nog een Nederlandse uitgever. “Een aangrijpend boek over vrouwen in de vrouwengevangenis van Franco aan het einde van de Spaanse Burgeroorlog.”

Juan Gómez Bárcena (1984) studeerde literatuurwetenschap, geschiedenis en filosofie. *De hemel boven Lima* is zijn debuutroman. In 2020 verschijnt bij Uitgeverij Wereldbibliotheek zijn tweede roman, *Kanada*.

